

gadhatóak meg a „sötét oldal” képviselőivel kapcsolatban. Végül még egy fájlatlható hiány érde-mel említést: a kötetben sajnos nem minden konferencia-előadás kapott helyet, jóllehet ezek — legalábbis a kötetet záró összegzés alapján — maguk is érdekes kérdéseket vetettek fel (pl. a pá-pai hatalom kríziseként felfogható ellenpápaság, amelyet Karl-Siegbert Rehberg, vagy a skizma körüli viták sajátosságai egy szűkebb, sajátosan megosztott földrajzi környezetben, Gascogne-ban, amelyet Hugues Labarthes vetett fel). Sajnos ezek nélkül az egyes részterületeken még marad-nak fehér foltok.

Kiss Gergely

STÄDTEATLANTEN

Vier Jahrzehnte Atlasarbeit in Europa

Hrsg. von Wilfried Ehbrecht (Städteforschung, Reihe A, Bd. 80.)

Köln-Weimar, Wien, Böhlau, 2013. XLVI; 385 o.

VÁROSATLASZOK

Az atlszkészítés négy évtizede Európában

A Nemzetközi Várostörténeti Bizottság (Commission internationale pour l’histoire des villes / International Commission for the History of Towns, CIHV) 1955-ben római alakuló ülésén határozta el többek között egy európai várostörténeti atlasz sorozat kiadását. Ennek formai köve-telményeit hivatalosan az 1968-as oxfordi konferencián határozták meg, és 1995-ben Münsterben módosították. A kezdeti koncepció az egyes városok rövid, lényegre törő bemutatását, a 18–19. századi kataszteri térképek alapján az 1830/1840 körüli „érintetlen preindusztriális állapot” meg-rajzolását és dokumentálását, illetve az európai léptékű összehasonlíthatóságot tűzte ki célul. Az évtizedek folyamán azonban a tapasztalatok fényében a részletesebb, elemzőbb, az összehasonlít-hatóság mellett az egyedi és regionális sajátosságokat is megvilágító, valamint a 19–20. századi, tehát iparosodott állapot vizsgálatát is lehetővé tévő megoldások is születtek. A négy évtized alatt 18 ország több mint 500 városatlasza jelent meg, a jelenlegi országhatárok szerinti rendben. (Lis-tájuk a Royal Irish Academy honlapján tekinthető meg. (<http://www.ria.ie/Research/IHTA/European-Project.aspx>) (2013. január 20.)) A vállalkozásban kezdetől fogva, már a keretek megalkotásától a német jelenlét a hangsúlyos: egyrészt a nyugatnémet várostörténészek intézményi háttere volt a legerősebb, másrészt ők jelentették meg a legtöbb atlaszt (a Deutscher Städteatlas mellett hesseni, rajnai, veszfáliei sorozat is készült, ill. történeti német — porosz, sziléziai — területek egyes városainak térképeit is kiadták, 2006 óta pedig megindultak a frissített koncepciójú Deutscher Historischer Städteatlas kötetei is). A rendszerváltozás után a közép(-kelet)-európai országok is csatlakoztak, köztük Magyarország is; nálunk Sopron (2010), illetve Sátorajújhely (2011) atla-sza készült eddig el. (Jelenleg kiadáshoz közeli állapotban van Buda (1686-ig) és Kecskemét atla-sza, és OTKA-program keretében folyik Buda (1686–1848), Kőszeg, Miskolc, Pécs, Szeged és Vác feldolgozása is.) A hazai várostörténeti kutatásokat is érinti tehát az a tanulmánykötet, amely a Münsterben működő Institut für vergleichende Städtegeschichte (IStG) Städteforschung nevű kiad-ványsorozatának darabjaként jelent meg, és címe alapján az eddigi munkálatok mérlegét vonja meg.

A kötet három témakör mentén szerveződik (I. Az európai várostörténeti atlasz nemzeti kere-tek közötti megvalósítása, ennek módszertana és forráskérdései; II. A kataszteri térképek használ-hatósága a korábbi településtörténeti állapotok rekonstrukciójához; III. A várostörténeti atlaszok fel-használhatósága és összehasonlíthatósága), témakörönként 4 (az első témakörben 5) angol, illetve né-met nyelvű tanulmánnyal. Ezeket egy terjedelmes német nyelvű bevezető, egy 32 oldalas színes kép-melléklet, a vállalkozás keretei között eddig megjelent európai városi atlaszok áttekintő lajstroma, valamint egy alapos hely- és személynévmutató keretezi és teszi használhatóbbá.

Közismert, hogy az efféle áttekintő kötetnek szükségszerűen megvannak a maga szerkeze-ti és tematikai gyengéi (a szerkesztő a saját munkatársain kívül kit tudott még éppen megnyerni a vállalkozásnak; a felkért szerzők közül ki mondhatta le a tanulmányát; hogyan sikerült a finan-szírozást és a szerkesztési nehézségeket megoldani). Mindez erre a tanulmánykötetre is igaz: nem annyira mérleg vagy körkép az, amit kapunk, inkább csak szemezgetést a kérdéskörből. A bizonyítványt a Wilfried Ehbrecht által jegyzett, egyébként elég öszvér bevezető hivatott magya-rázni. Ehbrecht beszél egyrészt a munka szerkezetéről és tematikájáról — elég fantáziátlanul bő-

ségesen ismertette a tanulmányok tartalmát azok egymásutánjában —, másrészt szól a várostörténeti atlasz vállalkozásának elemeiről is, egyfajta történeti áttekintésben, harmadrészt pedig a kiadványt megjelentető intézet dicséretét is zengi – méltán, de talán egy feszesebb, és a vállalkozás történetét áttekinthetőbben elmondó szöveg hasznosabb lett volna. Mindenesetre a bevezető szerint a kötetben két konferencia anyagának részletei olvashatók. Az egyik egy 2007. évi, a kötet alcímével egyező alcímű konferencia Münsterben zajlott a CIHV szervezésében, a másik egy 2008-ban Rómában „Descriptio urbis” címmel rendezett tanácskozás volt, ennek az egyik szekciója szólt a kataszteri térképek használhatóságáról. (E szekció négy tanulmánya került a II. blokkba.) Mivel nem minden szerző készült el a tanulmányával, ráadásul a kötet szerkesztése is elhúzódtott, a csoportosítás nem a konferenciák szerinti beosztást tükrözi. A német és osztrák (Wilfried Ehbrecht, Holger Th. Gräf, Ferdinand Oppl, Andrea Pühringer, Daniel Stracke és Thomas Tippach), lengyel (Roman Czaja, Rafał Eysymontt), ír (Howard Brian Clarke, Annagret Simms), finn (Marjatta Hietala), magyar (Szende Katalin) és horvát (Mirela Slukan Altić) szerzők mindegyike atlaszkészítő: személyes tapasztalataikat, illetve hazájuk vállalkozásának jellemzőit osztják meg az olvasóval. Ez mindenképpen a kiadvány erénye. Közülük a lengyel Roman Czaja és a horvát Mirela Slukan Altić, mivel mindkét konferencián részt vettek, két-két tanulmánnyal szerepelnek, ugyanígy Wilfried Ehbrecht a bevezetőn kívül még egy terjedelmes, és bibliográfiai adattárral is megtöltött tanulmányt jegyez. (Gräf és Pühringer, valamint Stracke és Tippach közösen publikáltak; utóbbi szerzőpáros — a kiadó intézet munkatársai — hasznos tanulmánya pótlólag lett beillesztve.) Fájó hiány ugyanakkor, hogy más nemzetiségű szerző nem szerepel a kötetben, így a holland és belga, a cseh és a román, illetve különösen a francia és olasz aspektus hiányzik. Ez még akkor is féloldalassá teszi az áttekintést, ha olvasás közben kiderül, hogy az angol, svájci, illetve balti és skandináv atlaszok azért legalább általánosságban ismertettek vannak. (A vállalkozás spanyol és portugál területeket nem érint, pontosabban mindeztidáig nem jelentek meg a nemzetközi szabványoknak megfelelő ibériai várostörténeti atlaszok.) A kötetben így a német érdeklődésnek megfelelően a (kelet-)közép-európai térség felülreprezentált.

Szembeötlőek ugyanakkor a munkában a tematikai átfedések, részint a tanulmányok között, részint a tanulmányok szövege vagy jegyzetapparátusa, illetve a kötet járulékos részei (bibliográfia, bevezető) között. A szerkesztő is tisztában van ezzel; Ehbrecht bevezetője szerint ezzel a könyv vállaltan „az egyéni nézőpontokat tükrözi” (p. XI.). Nem vonva kétségbe ennek értékét mégis az az olvasó érzése, hogy időnként felesleges köröket kell futnia – már ha a kötetet teljesen egyben és nem csak egy-egy tanulmány miatt olvassa. Hietala cikkének végén például szerepel a skandináv-balti atlaszok listája (p. 90.), ugyanakkor ez a kötet végi jegyzékben éppúgy megtalálható. Gräf és Pühringer tanulmányuk első jegyzetében (p. 207.) hivatkoznak arra, hogy szövegük eredetileg a római konferencián hangzott el – ezt Ehbrecht bevezetője is bőségesen taglalja. Simms tanulmányában szerepel egy táblázat az atlaszok megjelenésének időrendjéről (p. 218.), amit Oppl tanulmánya is szövegszerűen tartalmaz; ugyancsak Simms közli térképen a feldolgozott városok európai megoszlását (p. 219.), amelyet a szerkesztő a kötet előzéklapjára nagyobb méretben kitett, ezért a tanulmányból akár ki is lehetett volna venni. Talán az is megoldás lett volna, ha a kötetvégi atlaszjegyzéknek hangsúlyosabb szerepet szánunk: az atlaszokat tétel szerint beszámozva az egyes tanulmányok jegyzeteiben idézett teljes bibliográfiai adatokat le lehetett volna rövidíteni, ráadásul ez a könyv kohézióját is növelhette volna. Azt már nem is merem felróni, hogy az eddig megjelent atlaszokról készített jegyzék nem vág össze az előzéklapi térképpel. (A jegyzék a szabványokon kívüli atlaszok, illetve tematikus kiadványok felsorolását is tartalmazza, a térkép pedig csak a szabványoknak megfelelő darabokat tünteti fel a 2012. évi állapot szerint, de anomáliák így is akadnak, például a magyar atlaszok harmadik darabjaként tervezett Buda a térképen már szerepel, a jegyzékben még nem.)

Bár nyilvánvalóan szakkönyvről van szó, a várostörténeti atlaszok legalább minimális ismerete nélkül még egy érdeklődő szakember is kicsit tanácstalanul lapozza a kötetet. A résztvevők-szerzők számára nyilvánvalóan közismert dolgokról van szó, amelyeknek a tanulmányok bőséges jegyzeteinek tanúsága szerint tekintélyes historiográfiai és metodikai irodalma is van. Mégis igen szívesen olvastam volna egy nem problémaközpontú, hanem egyszerűen csak leíró jellegű, ha úgy tetszik: „fapadosabb”, ugyanakkor kellően informatív bevezetést, áttekintést a vállalkozás történetéről, kereteiről, résztvevőiről, intézményi háttéréről. Egy efféle bevezetőbe tartozó ismereteket csak apránként, főleg Oppl, Clarke, Stracke és Tippach, valamint Simms tanulmányaiból lehet kihámozni, de itt is már a tapasztalatok fényében továbbgondolandó módszertani problé-

mák, főleg a Heinz Stoob által az 1960-as évek elején kimunkált koncepció kritikájának összefüggésében.

Miről szól hát a kötet és miért érdemes kezünkbe vennünk? Jellegéből és témájából adódóan a könyv Janus-arcú: egyszerre tekint visszafelé az eddigi eredményekre és elemzi azokat, egyúttal pedig előre nézve a tapasztalatok tükrében próbálja meg a koncepciót továbbgondolni, ajánlásokat, ötleteket, módosító javaslatokat megfogalmazni. A tanulmányok kérdésfeltevései ennek megfelelően egyrészt az atlaszkészítés módszertanára vonatkoznak, másrészt pedig a folyamatban lévő összeurópai vállalkozás céljait, hasznát és lehetőségeit feszegetik. A tanulmányok egyenkénti ismertetése helyett némileg önkényesen három csomópont mentén szeretném jellemezni a munkát. (Zárójelben a szerző vezetéknévére és az oldalszámra hivatkozom.)

1. Mi a térképi rekonstrukció alapja? Míg az írásos források vizsgálatára nagy forráskritikai eszköztár alakult ki a 19. századra, a képi és térképi forrástípusra sokáig nem, ebben éppen a várostörténeti atlasz munkálatai is előrelépést jelentettek. A várostörténeti atlasz eredeti koncepciója szerint, amelyet Heinz Stoob fogalmazott meg, a munka feltétele egy olyan alapforrás, jelesül a még az iparosodottságot közvetlenül megelőző kataszteri térkép (ún. *Urkataster*), amely a város tér- és telekszerkezetének térbeli lenyomata. A 20. század közepén még optimistán tekintettek ezekre a kataszteri felmérésekre, feltételezve, hogy ezek a térképek pontosan tükrözik a város eredeti térszerkezetét és így egy az egyben használhatóak a korábbi településtörténeti állapotok rekonstrukciójára (kritikai ismertetése: Szende 155.). Stoob szerint tehát az egyes városokról készített atlaszok az adott település 18–19. századi kataszteri térképének „kritikai kiadását” tartalmazzák, megfelelő színkulcs szerint újraközölve, és ennek az alapforrásnak a segítségével kell a város fejlődését bemutató térképlapot (*Wachstumphasenkarte*, *Urban growth map*) elkészíteni. A szabvány szerint minden egyes várostörténeti atlasznak kötelezően tartalmaznia kell egyrészt egy 1:2500 méretarányú kataszteri térképet alaptérképként, másrészt egy 1:25000-es vagy 1:50000-es környéki térképet, továbbá egy 1:5000-es modern várostérképet, valamint továbbá egy 1:5000-es modern várostérképet, és ezeken felül az említett topográfiai fejlődést bemutató lapot, 1:5000 vagy 1:2500 méretarányban (vö. Ehbrecht XIII–XV, Hietala 81., Czaja 141.)

Ezzel szemben az angol és francia várostörténeti kutatás kezdettől fogva azt a felfogást képviselte, hogy a kataszteri térkép önmagában nem elegendő a város térbeli múltjának megismerésére, azt írásos és régészeti források adatai alapján ki kell egészíteni, és az alaptérkép emiatt gyakorlatilag rekonstrukció. (Clarke 35., Czaja 142.) Az atlaszkészítési munkák során egyrészt bebizonyosodott, hogy Stoob rendszere igazából a német kisvárosok esetére lett kidolgozva, és a nagyobb városok preindusztriális állapotának rekonstrukciójához önmagában kevés (Opll 25., Simms 219.). Másrészt, hogy a kataszteri térkép nem mindenütt áll rendelkezésre (még német területeken sem, vagy pl. Lengyelország északi vidékének eredeti porosz kataszteri várostérképei sokszor elpusztultak vagy igen töredékesek, vö. Stracke–Tippach 57., Czaja 144–5., 150., Gräf–Pühringer 209–10.), így sokszor más források bevonására van szükség a telekhatárok rekonstrukciójához. Harmadrészt, hogy a kataszteri térkép szinte sohasem az „érintetlen” viszonyokat tükrözi vissza, akár a középkori és barokk városépítészeti és átépítési, esetleges utcabővítési, akár a különböző erődítményeket és azok építését vagy elbontását, illetve a folyóvizek csatornázását, elterelését, víz borította területek lecsapolását tekintjük (Clarke 33–5.; Szende szerint a legstabilabb az utca és telekszerkezet, de a használat folytonosságán múlik, vö. 184., 188–9., vö. Simms 231.). A kataszteri térkép egy olyan „palimpszeszt”, amely sok esetben bizonyos kiterptárgyaknak inkább csak a nyomait, maradványait tükrözi. Nagyjából az 1980-as évekre kiderült az is, hogy a pusztán kartográfiai források segítségével rekonstruált középkori vagy éppen késő antik viszonyokat a régészeti kutatások megcáfolják, illetve esetenként olyan adatokat szolgáltatnak, amelyek fennmaradt írásos forrás hiányában máshonnan nem derülnek ki (Clarke 46., Gräf–Pühringer 210., 214., Simms 217.). Mások joggal mutatnak rá arra, hogy a fejlődési fázisokat bemutató térkép erősen subjektív műfaj, ráadásul, mivel a szöveges magyarázathoz képest sokkal biztosabbnak, egyértelműbbnek láttatja a feldolgozó interpretációját, félreértésekre adhat okot, mert így a felhasználó csak az atlasz készítője által konstruált látvány és megadott adatmennyiség alapján tud következtetéseket levonni (Clarke 36–37., Stracke–Tippach 59., Simms 221–3., Eysymontt 238.). Ráadásul a város fejlődését bemutató rekonstrukciós térképek a stagnálás, illetve a visszafejlődés és a hanyatlás folyamatait sokkal kevésbé tudják láttatni (Ehbrecht XXXIV–VII.). Ennek szükségszerű következménye az lett, hogy az eredeti koncepcióban előírt szöveges kommentár terjedelmét a különböző atlaszok általában rendre meghaladták. Mára a koncepció kereteinek lazítása következett be és teljes egyetértés alakult ki abban, hogy az atlasz

a képi, a kartográfiai, az írásos és a régészeti források összességének figyelembe vételével készített komplex rekonstrukciókat tartalmazzon, amellyel, hogy különböző eredeti térképeket is bemutat. Általában a feldolgozók szabad kezet kapnak abban, hogy a kötelező térképlapok mellett milyen terjedelmű kommentárt készítenek, illetve milyen mennyiségű és fajtájú képi, térképi, alaprajzi vagy fotódokumentációval egészítik ki a kiadást.

2. Periodizáció és időhatárok. Kezdetben az atlaszkészítésben inkább a középkori, illetve iparosodás előtti településállapot rekonstrukciója, dokumentálása volt a hangsúlyos, nagyjából 1850-ig bezárólag. Közben azonban maga a 20. század is elmúlt. A később csatlakozó országok atlaszkészítői számára — párhuzamosan a fentebb említett dokumentációs bővüléssel — már magától adódott a vizsgálatnak a jelenkorig való kitágítása: ezt figyelhetjük meg például a lengyel és horvát vállalkozás esetében (Eysymontt 238–9., Slukan Altić 94.), de az ezredforduló után újonnan induló *Deutscher Historischer Städteatlas* sorozata is hangsúlyosan a jelenkorig vizsgálja az adott város történetét (Stracke–Tippach 63.). Ebben az is közrejátszott, hogy a 2000-es években megjelent az atlaszok társadalomtudományi kritikája, ami azt rótta fel, hogy a térképi rekonstrukciók „utcák emberek nélkül”, és hogy a várost mint szociális teret az atlaszok nem mutatják be kellőképpen (Clarke 49.). A skandináv darabokban azonban kezdettől, az 1970-es évektől fogva szerepeltek társadalom-földrajzi tematikus térképlapok, és az újabb atlaszok általában már igyekeznek reflektálni erre az igényre, amely azonban a 19–20. századra jellemző statisztikai forráscsoportok bevonásával lehet plasztikusabb (Hietala 78., Clarke 49–50.). A 21. század elején már a 20. század sokszor drasztikus változásait is fontos figyelembe venni és dokumentálni kell, így válik egy-egy város térbeli története a jelen számára is folyamatossá és értelmezhetővé (Stracke–Tippach 63., Slukan Altić 94.).

3. Mire jó és mire lesz jó a várostörténeti atlasz? Az eredeti célt, hogy egy európai összehasonlító vizsgálat számára jellegzetes településtípusokat azonos szerkezetű térképsorozatokban összehasonlíthatóvá tegyék, a megjelent atlaszkiadások számát tekintve már bizonyosan sikerült túlteljesíteni. Közben azonban megváltoztak a keretek és az igények, megváltozott a tudománypolitikai helyzet, így maga a vállalkozás is céljait tekintve bizonyos mértékig ellentmondásossá vált. Az egyik fontos változás magának a kérdéskörnek a korábbiakhoz képest sokkal sokoldalúbb szemlélete. Ahogyan a város is sok különböző tudományág vizsgálódásának tárgya, úgy a városokat bemutató atlaszszorozatoknak is egyre sokrétűbb módon kell tárgyat bemutatnia. A szerzők mégis joggal vetik fel, hogy jelenleg még a várostörténeti atlaszok többé-kevésbé szaktudományos segédletek maradtak, és nem kerültek be sem az útikönyv-, sem várostudományi és művészeti irodalomba, sem az iskolai használatba, illetve a rokontudományok szakirodalmi áramába, így idezettségük sem kellő mértékű (Ehbrecht XXXVIII–XL., Opl 25., Clarke 48.). Ennek részben technikai okai vannak: egyrészt magának az atlaszkészítési munkának kell interdiszciplinárisabbnak lennie, azaz a tudományterületek szakértőinek bevonása és a közöttük lévő kapcsolatok megerősítése szükséges a használhatóság fokozásához is. Másrészt az atlaszok túlzottan nagyalakúak. Ezen például zsebkönyvek megjelenítésével próbálnak segíteni Írországból a legismertebb városok atlaszainak (Dublin, Belfast, stb.) tudományos kiadásaival párhuzamosan, vagy eleve kisebb formátumban, képeskönyv jelleggel adják ki őket, mint a horvát *Povijesni atlas gradova* darabjait (Ehbrecht XXXVIII., Slukan Altić 97.). Igény mutatkozik az utcanévek többnyelvű jegyzékére, az utcanévváltozások számbavételére is. A kísérőtanulmányok idegen nyelvű közlése is fontos (ez pl. a magyar vagy a skandináv darabok esetében angol, a román és lengyel atlaszkiadások esetében teljesen bilingvis módon német), de problémák forrása lehet az eltérő nemzeti és állami történeti fogalomhasználat. Fontos tapasztalat, hogy az eredmények sokban múlnak az intézményesültségen. Mint említettem, az atlaszok számát és az összehasonlító várostörténeti kutatások intézményesültségét tekintve is első helyen álló Németország több alsorozatot indított, ahol egy-egy tartomány összes városát igyekeztek feldolgozni, ráadásul a kutatói potenciálból még egy újabb koncepciójú sorozat indítására is futotta. Múgy az atlaszok megjelenítése a korlátozottabb anyagi és személyi feltételek és a kisebb intézményi háttér miatt, de akár a források szétszórtságát tekintve (pl. a közép-európai térségben a források egy részéhez eleve külföldi kutatásokat kell végezni, vö. Slukan Altić 98.) jóval vontatottabban halad.

Az egyedi jelenségek bemutatása és az eltérő hangsúlyok ellenére azonban továbbra is lényeges szempont lenne az összehasonlíthatóság, ami mintegy az összekötő elem a sokféle várostörténeti atlasz és a sokféle bemutatott település között (Ehbrecht 259.). Az atlaszok legyenek továbbra is építőkövek egy nagyobb építményhez, jelentsenek példátartat a városi jelenségek vizsgálatához. Az eredeti európai összehasonlítási terv önmagában ma nem tűnik reálisnak; az lenne a

jobb, ha lehetőleg minél több város atlasza elkészülne. Így ma az *Európai várostörténeti atlasz* helyett inkább *Az európai városok atlasza* cím lenne pontosabb. (Ehbrecht XXX., 260.) Mivel az egész atlasz-vállalkozás saját korának, a vizualitás térhódításának az időszakában jött létre, a világ vizualitás iránti növekvő igényével párhuzamosan változik. A számítástechnikai eszközök nyújtotta forradalmi átalakulás a városi tér történelmi rekonstrukciójának új lehetőségeit nyújtja, de ugyanakkor az új eszközökre való áttérés szükségességét is magával hozza (Opll 27.). Ez mindaddig elsősorban a különböző szerzői jogi problémák miatt nem következett be (Slukan Altic 99.), de jelzésértékű, hogy az ír és az osztrák atlaszok már CD-n is megjelentek, illetve az újabb csatlakozók közül például a magyar atlaszok CD-melléklettel is rendelkeznek (Opll 26–28.). A későbbi atlaszok kiadásában kulcsfontosságú lehet a helyi szakembereknek, illetve a lakosságnak a bevonásra, részint az adatgyűjtésbe, részint a finanszírozásba. Az atlasz kiadása közvetlenül a helyi várostervezéshez, műemlékvédelemhez, illetve városi identitás megerősítéséhez is hozzájárulhatna (Ehbrecht XLI., Hietala 90., Slukan Altic 91., Eysymontt 239–41.)

Összességében elmondható, hogy a *Städteatlanten* című kötet nem ad teljes képet az európai várostörténeti atlaszok készítéséről, ellenben nagy erénye, hogy felmutatja azokat a módszertani kérdéseket és bemutatja azokat a jellemző véleményeket, amelyek az utóbbi években a szakterület kutatóit foglalkoztatják. Bár nem könnyű olvasmány, de segít, hogy a városi atlaszokat, térképeket tekintve mi is „képben legyünk”.

Lakatos Bálint

TISZTELETKÖR

Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára

Szerk.: Mikó Gábor, Péterfi Bence, Vadas András

ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2012. 687 o.

A tanulmánykötet Draskóczy István professzor, az Eötvös Loránd Tudományegyetem egyetemi tanára hatvanadik születésnapjára jelent meg, a kötetben olvasható tanulmányokkal pályatársai, barátai, tanítványai kívánták köszönteni a professzor urat és tisztelni eddigi életműve előtt. Draskóczy professzor eddigi pályafutása során a magyar középkor több részterületével, mindenekelőtt gazdaság- és társadalomtörténeti kérdésekkel foglalkozott. A köszöntők (Borsodi Csaba illetve Bertényi Iván tollából, 19–21. és 21–24.) után hat témakörbe csoportosítva következnek a pályatársak, egykori és jelenlegi tanítványok tanulmányai. Minthogy a kötetben összesen hatvan írás szerepel, e helyütt sajnos nincsen mód minden tanulmány ismertetésére, jelen recenzio csupán egy többé-kevésbé szubjektív válogatásra szorítkozhat.

A „Politikatörténet” témakört Bányai Attila írása (39–46.) nyitja, amely a 13. század második felének európai politikai viszonyaival foglalkozik. A Szerző megállapítja, hogy az 1278-as morvamezei csata jelentős szerepet játszott e viszonyrendszer alakulásában, annak alakulását Anglia királya is figyelemmel kísérte. Nem véletlenül. Angliának ugyanis — a Magyar Királysághoz hasonlóan — egy erőteljes, a Német-római Császárság perifériáján elhelyezkedő birodalom (az Anjouk királysága) állt érdekében, szemben a Přemysl-hatalommal. Ezt a célt erősítette volna az I. Rudolf fia, Hartmann és I. Edward lánya, Johanna közti házassági szerződés, amely azonban ténylegesen sohasem jött létre. Bár az angol udvar elsődleges célja, az Arles-i Királyság helyreállítása Provence központtal (amely főként Provence-i Eleonóra anyakirálynénak és Margitnak, IX. Lajos francia király özvegyének állt érdekében) végül az eredeti elképzelésektől eltérően valósult meg, rokoni kapcsolatai révén (Martell Károly Edward nagynénjének az unokája volt) Edward a későbbi diplomáciai terveiben mégis számíthatott Martell Károlyra, majd utódjára, Károly Róbertre.

Péterfi Bence tanulmányában (105–115.) Jan Zvolský cseh zsoldoskapitány 15. század végi, 16. század eleji karrierjén keresztül mutatja be az 1491. évi pozsonyi béke „kiskapuit”. Zvolský 1481–82 során kapta zálogba (nyolcezer forintért) a magyar királytól a stájerországi Mittergrabern birtokot, amelyet a pozsonyi béke megkötése után (amely elrendelte a magyarok által elfoglalt ausztriai birtokok visszaadását a német-római császárnak) is sikeresen megtartott. Sőt, a korábbi birtokos, Friedrich von Stubenberg diplomáciai és katonai téren egyaránt folytatott visszacsúszási törekvései ellenére 1507-ben adománylevelet is kapott a császártól. A szerző meggyőzően ismerteti a zsoldoskapitány birtokszerzésének folyamatát, bemutatva, hogy sikerét kiterjedt kap-